

De Bijbelse boodschap: wesp of trechter?¹

Steven Paas

Inleiding

Is de Bijbelse boodschap te vergelijken met de vorm van een wesp of met die van een trechter? Ik kan me voorstellen dat de geopperde vergelijkingen op het eerste oog vreemd of misschien ongepast overkomen. Maar zij zijn ingegeven door het verlangen om recht te doen aan de Bijbel, waarin God openbaart: (a) wie Hij is, (b) wat Zijn plan is met ons en met de hele wereld, en (c) wat Hij van ons wil. Bij elk van deze drie hoofdzaken openbaart God zich in Jezus Christus. Hij laat de Vader zien (Joh. 14:9). Daarom is Jezus Christus de centrale inhoud van de Bijbel. In dit essay gaat het over het antwoord op de vraag wie Hij in Christus is voor Israël en de volken en wat Hij van hen verwacht. Ons antwoord op die vraag is afhankelijk van de manier waarop we de hele Bijbel lezen. Hoe kunnen we de samenhangende boodschap van Gods Woord in het vizier te krijgen?

Theologen zeggen dan dat de beantwoording van die vraag wordt bepaald door onze hermeneutiek. Die term komt van het Griekse werkwoord dat ‘uitleggen’ of ‘interpreteren’ betekent. Het slaat op de studie van de verschillende methodes van interpretatie van geschreven teksten, in dit geval de Bijbel. Lezen en verstaan van de Bijbel vraagt om een hermeneutisch uitgangspunt, of anders gezegd, een leesbril. Het is goed als Bijbellezers weten dat zij bewust

¹ Een gedeelte van dit essay werd op 18 januari 2023 gepubliceerd door *Cvandaag*: https://cvandaag.nl/94366-antisemitisme-stamt-uit-westers-racisme?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=2023Jan18

of onbewust een leesbril hanteren, dat wil zeggen een bepaald principe of model. Welk model hebben wij voor ogen als we de Bijbel lezen en proberen te begrijpen?

Dit essay behandelt twee denkmodellen. De eerste vergelijkt de Bijbelse boodschap met het beeld van een wesp en de tweede ziet in de Bijbel de afbeelding van een trechter. Zonder het altijd te beseffen gaan veel Bijbellezers meestal uit van een van die twee denkmodellen. Ik probeer duidelijk te maken waarom de tweede te verkiezen is.

Het wesp-model

Lange tijd heb ik gedacht dat Gods openbaring in de Bijbel te vergelijken is met de vorm van een wesp.

Afgezien van de vleugels en poten, bestaat een wesp uit: een breed achterlijf, een smalle taille, en een breed voorlijf met kop. Het achterlijf wordt vanaf een puntig begin steeds breder. Het achterlijf heeft een angel, maar die is in de afbeelding ingetrokken. Na het breedste van het achterlijf begint abrupt de taille. Vervolgens begint bijna even abrupt het brede voorlijf. Het loopt uit op de kop waaruit twee voelsprieten steken, die een beetje lijken op uitgestrekte armen.

Dit beeld van een wesp was een hulp bij mijn lezen en verstaan van de Bijbel. Als ik aan anderen de inhoud van de Schrift in vogelvlucht probeerde uit te leggen, vormde het een rode draad. Laat ik dat kort uitwerken.

Vanaf het begin in het Paradijs is Gods plan gericht op de hele mensheid. Die universele gerichtheid houdt niet op als de mens in zonde valt en aan duivel, dood en verderf onderhevig wordt. Dan al laat het plan van God zien dat Hij een heel bijzonder karakter heeft. Heel breed toont Hij Zijn liefde en genade aan het hele menselijke geslacht. De duivel zal niet winnen, want er komt Iemand die hem gaat stoppen (Gen. 3:15). Die belofte van redding wordt hernieuwd voor alle mensen, wanneer God een verbond sluit met Noach. De zekerheid ervan is vandaag nog zichtbaar in de regenboog (Gen. 9:13). God toont dat veelkleurige natuurverschijnsel aan alle volken, die zich sinds de spraakverwarring in Babel hebben verspreid over de hele aarde (Gen. 11:9). De breedte van Gods plan zet zich voort in Abraham. We lezen immers: in hem 'zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden' (Gen. 12:3).

Maar dan lijkt het plotseling gedaan te zijn met dat brede perspectief van Gods heilsplan. Er treedt een versmalling op. Het heilsplan lijkt zich te beperken tot één volk en één land: Israël. Het beeld van de relatief korte taille van de wesp loopt hier een beetje mank. Want de oudtestamentische geschiedenis van Gods handelen met Israël is heel lang in vergelijking met de taille van een wesp, meer dan 1500 jaar, maar toch ook weer relatief kort omdat de periodes ervoor en erna veel langer zijn. De bedoeling is duidelijk: er is sprake van een overgang van breed naar smal. In het beeld van de wesp lijken de volken van de wereld op een afstand te staan. Vele volken zijn zelfs helemaal niet in beeld.

Ten onrechte, want vrijwel alle profeten betrekken de volken bij Gods heil. Denk aan Ruth, Naäman de Syriër, of de koningin van Sheba. Het boek *Jona* gaat er helemaal over. Denk aan de *Psalmen* die de volken oproepen, denk aan *Jesaja* 56 over de vreemdeling die een betere plaats krijgt dan de Israëliet. En toch, als ze in het wesp-model in beeld komen, wordt dat vaak uitgelegd met het oog op de verlossing van Israël, zoals in *Jesaja* 13-24. De liefde en genade

van God worden geschilderd in Zijn omgang met Israël en vervolgens het Joodse volk. Zijn oordelen en straffen worden ook zichtbaar als Israël ongehoorzaam is. Maar, tegenbeelden in *Jona* en *Amos* 3:2 en 9:7 ten spijt, lijkt die donkere kant van Gods handelen toch vooral te gelden voor de volken (gojim) die God niet kennen.

In het wesp-model kantelt dan het beeld opnieuw, nu van smal naar breed. In een grote sprong vanaf *Genesis* 12:3 ('in u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden') komen in het Nieuwe Testament de volken weer dichterbij. Dat spitst zich toe bij de geboorte van de Messias, Jezus. Hij is als 'zoon van David' Degene die Gods beloften aan Israël tot vervulling brengt. Maar Hij is ook God de Zoon, de Redder (Heiland) van de wereld (Joh. 4:42). In Hem wordt het universele perspectief als het ware hersteld. Gods liefde strekt zich in de genade van Jezus Christus weer uit naar alle volken. De wijzen uit het oosten komen Hem hulde brengen (Mt. 2:1-12). De wereldwijde missie van Jezus wordt uitgebeeld door de voelsprietten vanuit de brede kop van de wesp, of als de wesp die het luchtruim kiest, met medeneming van haar hele lichaam. Echter, tegelijk blijft in dat model het door de wespentaille verbeelde Israël een beheersende rol spelen. Want de voelsprietten zien een bepaalde verbinding met de taille (oudtestamentisch Israël), waardoor ze zich ook uitstrekken naar een verwacht herstel van etnisch-nationaal-religieus Israël en een bloeitijd voor de Kerk. In het beeld van de zandloper, dat sommige christenen voor de beweging breed-smal-breed gebruiken om de Bijbel te lezen, komt die door hen verdedigde gedachte (van en blijvende centrale rol voor Israël) minder goed tot haar recht. Want als in de zandloper het brede onderste gedeelte gevuld is, laat het 'de interimperiode', verbeeld door het smalle middengedeelte van de wesp, dat Israël voorstelt, leeg ofwel zonder inhoud.² Maar dat willen deze christenen juist niet zeggen. Vandaar dat hun standpunt beter kan worden verbeeld door een wesp dan door een zandloper. Immers, wat betekent in hun model dan nog Jezus' uitspraak: 'de zaligheid is uit de Joden' (Joh. 4:22)? De volken zijn als het ware bij Israël 'ingelijfd' (Ps. 87:3, berijmd, 1773) en eens zal 'heel Israël zalig worden' (Rom. 11:26). Gods verkiezende liefde gaat naar Israël uit. 'Wij zijn tweederangs'.³ Etnisch Israël, als moderne aanduiding voor de staat en het Joodse volk, staat nog een uitzonderlijke toekomst te wachten die van groot belang is voor de wereld, in het bijzonder voor de Kerk. Sommigen verwachten die situatie vóór de wederkomst van Christus en anderen zien uit naar een aardse Christusregering vanuit Jeruzalem ná de wederkomst. Hier handhaaft zich de visie dat 'Israël een spilfunctie blijft vervullen'.⁴

Vandaag klinkt bij veel uitleggers van de Bijbel, in hun argumentatie voor een 'onopgeefbare' band met Israël, ook hun bedoeling door om de 'Joodse wortels' van het christelijke geloof te benadrukken. Deze algemene 'Jewish roots movement' is het sterkst in de Messiaanse beweging, zowel onder Joden als onder niet-Joden. De vooronderstelling van een blijvende uitzonderlijke positie voor het Joodse volk ofwel 'Israël' verklaart waarom het wesp-model populair is onder christenen.

² Het respectabele gebruik van het zandloper-model [zie bv: <https://www.bijbelseplaatsen.nl/onderwerpen/406>] neemt niet weg dat het ook wordt gebruikt ter ondersteuning van de in dit essay bestreden theorie van een status aparte voor etnisch Israël, bijvoorbeeld door: J. Hoek in zijn bijdrage 'Israëlvizies en de uitleg van de Bijbel', in: M. van Campen, J. Hoek, M. J. Paul, et al., *Met het oog op Israël: Bezinning en Bijbelstudies*, Apeldoorn: Labarum, 2022, p. 72,73.

³ A. Simons, 'Het vrederijk', in: *RO* [= Reformatorische Omroep] *Magazine - Vertrouwd Geluid*, 2022-4, p. 9.

⁴ M.J. Paul, 'De plaats van Israël in de uitleg van Bijbelgedeelten', in: M. van Campen, et al., *Met het oog op Israël*, p.18.

De wesp heeft een engel

Het hoge woord moet er uit. Bij mij roept de Bijbel niet meer het beeld op van een wesp. Als theoloog voelde ik altijd al wel dat er iets schuurde in de toepassing van het beeld van een wesp op de inhoud van Gods openbaring. De wesp prikte zo nu en dan. Immers, hoe krijg je bij elkaar dat God vanuit Zijn liefde de wereld op het oog heeft en tegelijk eigenlijk alleen liefdevolle voorrang geeft aan Israël, voor wie de titel ‘beminden om der vaderen wil’ (Rom. 11:28) blijvend zou gelden in exclusieve zin? Lange tijd heeft dat ongemakkelijke gevoel in de parkeergarage gestaan van mijn denken over wat de Bijbel zegt met betrekking tot Kerk, geloof en theologie. Hoe gingen de garagedeuren open?

Rond de eeuwwisseling hebben mijn vrouw en ik ongeveer tien jaar gewoond en gewerkt in Malawi. Het leven en functioneren in een volstrekt andere cultuur en de omgang met Afrikaanse christenen en niet-christenen heeft veel bij mij losgemaakt. Het heeft me iets geleerd over mezelf en de Westerse cultuur waartoe ik behoor. Waarschijnlijk zou ik nooit afscheid hebben genomen van het wesp-model zonder die ervaring. Ik dacht veraf te staan van racistische gevoelens, maar het leven (soms overleven!) in een Afrikaanse context leerde me dat vormen van racisme schuilgingen in mijn hoofd en hart, hoewel onder een (soms flinterdunne) bedekking. Ik leerde ook deze belangrijke les: wie als christen met de verlossende boodschap van Jezus Christus zijn of haar multiculturele wereld tegemoet wil treden, moet zich door Hem laten genezen van elke vorm van raciale trots en voorkeur.⁵ Gaandeweg kwam ik tot het inzicht dat het wesp-model zomaar een verkeerde gedachte kan voeden, namelijk dat God er een zekere etnische voorkeur op nahoudt door in Zijn heilsplan Israël boven alle andere volken te stellen. Verder begon ik ook te beseffen dat een uitzonderlijke en blijvende verwachting voor etnisch Israël, hier verbeeld door het wesp-model, eigenlijk nog betrekkelijk jong is. Die gedachte is afkomstig van bepaalde zeventiende-eeuwse Britse Puriteinen,⁶ die vervolgens christenen in bijvoorbeeld Nederland en Duitsland hebben beïnvloed.⁷ Gedurende reizen met ‘Christenen voor Israël’ en ‘Sabeel-Kairos’ kwam ik in aanraking met groepen mensen die volstrekt tegengestelde Israëlvisies hadden; beide met voor mij onbevredigende antwoorden op de vragen die worden opgeroepen door het beeld van de Bijbel als een wesp. De belangrijkste reden van mijn afscheid van het wesp-model is mijn overtuiging dat dit beeld hooguit iets laat zien van de chronologische ordening van de Schriften, maar te kort doet aan de in Christus culminerende strekking van de Bijbel en daarin het universele doel van Gods plan.

Het trechter-model

De in de inleiding genoemde drie-voudige inhoud van Gods openbaring in de Bijbel is naar mijn overtuiging beter te vergelijken met een trechter. Ik denk dan niet aan het normale gebruik ervan van bovenaf, maar aan de vorm van benedenaf.

⁵ Zie mijn artikel, ‘Racisme penetreerde het Westers Christendom’, CIP 13-8-20 <https://www.linkedin.com/pulse/racisme-penetreerde-westers-christendom-steven-paas-steven-paas/?trk=pulse-article&originalSubdomain=n>

⁶ M. van Campen vat zijn uitgebreide vroegere studie van de oorsprong van deze specifieke Israël-theorie samen in het hoofdstuk ‘Christelijke visies op Gods weg met Israël: Een historisch overzicht in vogelvlucht’, in: M. van Campen, et al., *Met het oog op Israël: Bezinning en Bijbelstudies*, p. 38-64.

⁷ Zie mijn *Israëlvisies in beweging: Gevolgen voor Kerk, geloof en theologie*, Kampen: Brevier 2014, de hoofdstukken 9 tot en met 14 (p. 90-226).

Een trechter begint weliswaar smal, maar van beneden naar boven wordt het apparaat steeds wijder. Er is geen sprake van onderbreking door een versmalling, zoals bij de wesp. De opening aan de bovenkant is het grootst.

Niet alles kan worden verbeeld door de trechter. Het smalle begin ervan honoreert ten volle *Genesis* 1-11, waar God heel breed begint, met heel de schepping en alle volken. Het smalle begin en de oplopende breedte van de trechter staan voor Gods steeds duidelijker wordende zelfopenbaring en voor Zijn heilsplan voor mensheid en wereld. Ze staan ook voor geleidelijke groei en verspreiding van de mensheid over de hele aarde. Het beeld van de steeds wijder wordende trechter kan helpen om te verklaren dat de Bijbel ononderbroken en steeds duidelijker Christus als centrum heeft en gericht is op redding in Hem van alle mensen van alle tijden en plaatsen. Ook het Oude Testament is al 'Boek van Christus', zoals Luther het zei, toen hij de rijke boodschap ervan verbond met de nood van de wereld. De Bijbel is Gods liefdesbrief aan wereld en mensheid. Een liefdesbrief, niet geadresseerd aan een gave wereld en lieve mensen. Het bijzondere is dat God een verdorven wereld met dwalende en zondige mensen liefheeft. Aan zo'n wereld, aan zulke mensen belooft hij redding. Waarom? Niet omdat Hij een reden vindt in ons, maar omdat Hij God is en omdat de beweegreden voor Zijn liefde in Hemzelf aanwezig is. Ondoorgankelijk voor ons. Sterker en onbegrijpelijker nog: God *is* liefde! (1 Joh. 4:8). Zijn identiteit is liefde. Vanuit die liefdesidentiteit belooft God redding en eeuwig zalig leven aan iedereen. Deze heilsbelofte is het dragende element in het verbond dat Hij al meteen na het Paradijs met de mensheid heeft gesloten. Andere eigenschappen van God zijn de trouw en de soevereine almacht van Hem. Hij houdt in trouw Zijn woord en Hij heeft het in Zijn almacht mogelijk gemaakt dat iedereen kan worden gered. Die reddende liefde, trouw en almacht heeft Hij samengevoegd in God de Zoon door wie Hij zich laat kennen. Jezus is door lijden, kruis en opstanding de Erfgenaam geworden van Israël (Mk.12:7. Daarmee heeft Hij alle beloften van herstel en behoud aan het hart gelegd van alle mensen (2 Kor.1:20). Aan de voorwaarde die Hij aan Zijn beloften verbindt vraagt God vrijwillige gehoorzaamheid. Hij wil dat mensen Zijn belofte aanvaarden door zich in geloof over te geven aan Jezus Christus. En dat ze daarmee erkennen dat zij medeschuldig zijn aan de opstand tegen God, die de duivel initieerde en waardoor zij slaaf werden van de macht van dood en zonde. Bevrijding van die duistere macht vereist geloof in Hem.

De wijd geopende monding van de trechter verbeeldt het royale aanbod van Gods reddende genade aan de wereld. Het is een beeld van de ver gevorderde voortgang van het evangelie in de wereld. Het evangelie van het koninkrijk begint klein (mosterdzaadje, Mt.13:31,32; Mk. 4:30-32; Lk. 13:18,19) en breidt zich steeds verder en multicultureler uit in de wereld. Dieper naar beneden in de trechter, in het Oude Testament, tekent zich die universele heilsboodschap zich al af in de gestalten van Gods verbond met Adam, Noach en Abraham. In Gods verbond met Israël (Ex. 19, 20, 24) wordt de missionaire bedoeling van Zijn verbond met Abraham geactualiseerd (Gen. 12:3). Oudtestamentisch Israël mag functioneren als demonstratie van Gods heil voor de volkeren. Bij gehoorzaamheid aan die roeping zullen ze 'omhoog gaan, en niet omlaag' (Dt. 28:13). In ons beeld: dat de trechter een wijde monding heeft, is het resultaat van het door de historie heen steeds wijder worden van de trechter. De reikwijdte van Gods liefde en genade wordt steeds meer geopenbaard. Bij de vernieuwing van het verbond met Israël, beschreven door de profeet Jeremia (Jer. 31:31), ligt opnieuw het accent op het universele aspect. Het verwijst naar Gods genadeverbond met de hele mensheid. Zoals geschreven staat: 'Juich, heidenen, met zijn volk' (Dt. 32:43; Rom. 15:10). Heidense koningen als Nebukadnezar en Darius verkondigden de boodschap van Gods wereldwijd doel (Dan.

4:34-37; 6:26-28). Profeten als Mozes en Jesaja zagen Christus in Gods boodschap (Dt. 18:15; Jes. 53). Onderweg naar het wijdeste deel van de trechter wordt God in Zijn Zoon zelf mens en daalt Hij neer in de diepste werkelijkheid van onze uitzichtloze onderworpenheid aan zonde en dood. Maar in Zijn vernedering zijn de verhoging en de overwinning door Hem aanwezig! Oudtestamentische gelovigen herkenden al de contouren van de werkelijkheid die in Jezus Christus volledig zichtbaar zou worden. Geloven in God is geloven in Jezus! De gelovigen van het Oude Testament hebben in voorafschaduwing er al iets van beseft dat persoonlijke geloofsovergave betekent aanvaarding dat het offer van de Messias nodig was om gebruik te kunnen maken van Gods belofte van redding, dat wil zeggen van rechtvaardiging en heiliging. Maar een in Israël gecentreerde, versmalde en naar binnen gerichte heilsvisie, waarvoor sommigen het model van een wesp (of zandloper) gebruiken, doet onvoldoende recht aan de universele gerichtheid van Gods belofte van redding.

De wijde monding van de trechter tekent dus de belofte van Gods genade in Christus, die aan alle mensen een wijd geopende deur tot redding en zaligheid biedt. Tegelijk plaatst dat genadige aanbod ons voor de ontzaggelijke werkelijkheid dat niet iedereen zich in geloof overgeeft aan Hem en Zijn belofte. Niet iedereen aan wie het liefdesaanbod van God is gericht, komt tot vrijwillige persoonlijke aanvaarding van Christus. Dat niet allen Zijn Evangelie geloven, is een duister mysterie, dat we uiteindelijk niet kunnen doorgronden. Het ongeloof van mensen wekte al de verwondering van Jezus zelf, toen Hij in de synagoge van Nazareth aan bekenden en verwanten tevergeefs uitlegde wie Hij voor hen wilde zijn (Mk. 6:6).

Gods liefde en trouw

Om aan dit mysterie van redding, geloof en ongeloof plaats te kunnen geven, zijn christenen niet alleen aangewezen op de geschiedenis van Jezus en op de getuigenissen van de evangelienschrijvers en apostelen, maar ook op de inhoud van Gods openbaring in het Oude Testament. De eerste elf hoofdstukken van de Bijbel zijn allesbepalend voor het verstaan van de structuur van de hele Schrift. We zagen al dat vanaf het begin blijkt dat de Schrift Gods liefdesbrief voor de wereld is.⁸ Ook in *Genesis* 12 waar Gods bijzondere keuze valt op Abraham en zijn nageslacht blijft Gods heilsplan gefocust op 'alle geslachten van de aardbodem (:3). In de rest van het Oude Testament neemt, op het eerste gezicht, Gods handelen met Israël de belangrijkste plaats in. Het komt erop aan hoe wij dat handelen van God verstaan. Zijn omgang met Israël is gebaseerd op Zijn verbond met het volk (Ex. 19, 20, 24). Dat verbond heeft twee hoofdaspecten: liefde en trouw. Ten eerste heeft God Israël op een unieke en bijzondere manier lief (Dt. 7:7,8). Ten tweede is God trouw aan Zijn verbondsbeloften aan Israël (Dt. 7:8). Het gevolg van Gods handelen is dat Hij Israël ziet als uitverkoren uit alle volken (Dt. 7:6; 10:14,15; 14:2; Ps. 105:6; Jes. 41:9; 43:10), als 'Mijn volk' (Ex. 3:7), dus als Zijn 'eigen' persoonlijk eigendom (Ex. 19:5; Dt. 7:6; 14:2; 26:18; Mal. 3:17), als een kostbaar bezit (Ps. 135:4), als Zijn oogappel (Dt. 32:10; Zach. 2:8,9), als Zijn erfdeel (Dt. 4:20; 9:26-29; Micha 7:14). Daarom wil God dat Israël een heilig volk moet zijn, dat wil zeggen afgezonderd (Ex. 19:6; Lev. 19; Dt. 7:6; 14:2; 26:19; 28:9). Het volk Israël moet voor Hem heilig en welgevallig zijn, omdat Hij heilig is (Lev. 19:2, 5). Alleen zo kan het voldoen aan de roeping om voor de wereld de priesterlijke voorbeeldfunctie te vervullen (Ex. 19:6).⁹

⁸ Graeme Goldsworthy, *Preaching the whole Bible as Christian Scripture: The application of Biblical Theology to Expository Preaching*, Nottingham: Intervarsity Press, 2009 (eerst 2000), p. 97-114, 'What is the Structure of Biblical Revelation'.

⁹ Dit (onvolledige) overzichtje is ontleend aan: Kees van den Boogert, 'Israël, het persoonlijk eigendom van God', in: *Verbonden*, april 2015, p. 8,9.

Het is veelbetekenend dat Gods liefde en trouw niet is gebaseerd op de kwaliteiten van Israël zelf. ‘Niet omdat u groter was dan alle andere volken heeft de HEERE liefde voor u opgevat en u uitgekozen, want u was het kleinste van alle volken. Maar vanwege de liefde van de HEERE voor u, en om de eed die Hij uw vaders gezwoeren had heeft Hij u verlost uit het slavenhuis’ (Dt. 7:7,8; vgl. Ez. 36:22,23). God is liefdevol en trouw, niet omdat Israël dat is, maar omdat Hijzelf dat is. Hij heeft Israël niet apart gezet met het doel om te voldoen aan nationalistische claims van het volk, of om het etnische voorrechten te schenken of om alle Israëlieten van alle tijden en plaatsen zaligheid in het vooruitzicht te stellen. God heeft het oudtestamentische volk Israël gekozen met het oog op Zijn aanbod van genade aan de hele wereld. Zijn verbond met Israël is een voorbijgaande schaduw (Hebr. 8:13) van dat wereldomvattende overkoepelende genadeverbond. Als priestervolk was oudtestamentisch Israël dienstbaar aan de doelrichting van Gods heilsplan met alle volken. Gods doel is niet het religieus verbijzonderen of verheffen van Israël maar het door Jezus Christus, de beloofde Verlosser, scheppen en aanbieden van een reddingsroute voor mensen van alle volken, inclusief Israël. Het volk Israël heeft evenveel genade en verlossing nodig als alle andere volken. Gods liefde, trouw en beloften aan Israël verbeelden Zijn liefde, trouw en beloften voor alle volken, die Hij in Christus voor hen heeft geldig gemaakt (Rom. 11: 29; 2 Kor. 1:20). God wil dat elk mens persoonlijk een relatie aangaat met Christus in de weg van wedergeboorte, rechtvaardiging, heiliging en dagelijkse bekering. Zijn doel is niet de religieus-politieke verrijzenis van etnisch Israël, maar Hij wil dat (liefst alle! 2 Petr. 3:9) mensen uit alle volken Zijn genade-aanbod in Christus aanvaarden en dat zij in Zijn Kerk of Gemeente als kinderen van Hem leven (Rom. 8:19), tot alle goed werk volkomen toegerust, vooral om het Evangelie te verspreiden (2 Tim. 3:17), om straks de nieuwe aarde te bewonen (2 Petr. 3:11-15; Op. 21:1-8).

Israël als voorbeeldgeschiedenis

Het enige onderscheid met alle andere volken in Gods heilsplan is dat het oudtestamentische Israël uitgekozen werd om aan de volken een voorbeeld te tonen van Gods handelen met de wereld. Tot aan de vervulling van Gods verbond met Israël door Christus is het volk een bijzonder instrument of een demonstratie-model geweest. Zoals blijkt uit bijvoorbeeld *Jesaja* 45-55 was oudtestamentisch Israël bedoeld als Gods missionaire pilot project om de volken te laten zien wie Hij is in Zijn liefde en trouw en ook in Zijn straffen en oordelen als die liefde en trouw worden afgewezen.¹⁰ De betekenis van de namen voor volk in het Hebreeuws *am* (meervoud *ammim*) en *goj* (meervoud *gojim*) worden meestal gebruikt voor respectievelijk Israël en de heidenvolken. Maar het onderscheid in betekenis is niet zo groot dat er geen uitzonderingen op dit woordgebruik zijn. Met andere woorden, de meer algemene term *goj/gojim* kan ook slaan op volk/volken (onder de zegen) van God (Gen. 18:18; 26:3,4; Jes. 2:3,4; 49:6) en het meer specifieke *am/ammim* kan ook slaan op volken in het algemeen of mensen die zich gedragen als heidenen zonder God (Dt. 2:25; Ps. 2:1,2;¹¹ 22:28; 56:7; 1Kon. 4:34; 8:60; Jes. 2:3,4; Micha 4:1-3; Zach. 12:1-3). Bovendien verandert in Hosea 1:9,10 de oordeelswerkelijkheid van *Lo Ammi* (niet Mijn volk) in de genadewerkelijkheid *Ammi* (Mijn volk). Treffend voor de verhouding tussen Israël en de volken in dit verband is wat God zegt tegen de profeet Ezechiël als Hij belooft Israël te zullen herstellen na de ballingschap: ‘Ik doe het niet om u, o huis van Israël, maar om Mijn heilige Naam, die u ontheiligd hebt onder de

¹⁰ Vgl. Michael A. Grisanti, ‘Israel’s Mission to the Nations in Isaiah 40-55’, in: *The Master’s Seminary Journal*, spring 1998, p. 39-61 <https://tms.edu/wp-content/uploads/2021/09/tmsj9c.pdf>

¹¹ Martin van Veelen, ‘Wie zijn de heidenen?’, in: Steven Paas (red.) *Het Israëlisme en de plaats van Christus - Christocentrische interpretatie van Bijbelse profetie*, Bc-Bs 2017, hoofdstuk 13, laat in een vergelijking tussen *Psalm* 2:1 en *Handelingen* 4:27 zien dat Israël van *am* overgaat naar *gojim*. <https://www.boekscout.nl/shop2/boek.php?bid=8349>

heidenvolken waarheen u gegaan bent. Ik zal Mijn grote Naam heiligen, die u in hun midden ontheiligd hebt. Dan zullen de heidenvolken weten dat ik de HEERE ben' (Ez. 36: 22,23; vgl. :32,36). God gebruikt Zijn oordelen en genade met betrekking tot Israël als zichtbare instrumenten om aan de volken bekend te maken wie Hij is en wat Hij van hen wil. Die deelname van Israël in de Gods zending (*Missio Dei*) is de priesterlijke en profetische middelaarsrol die Israël ofwel het Joodse volk te midden van alle volken in het Oude Testament vervullen moest (Jes. 42:6; 49:6; Hand.1:8; 13:47).

Het beeld van de trechter erkent zowel de realiteit van Gods liefde en trouw voor Israël als Zijn liefde en trouw voor wereld en mensheid. Ze worden niet tegen elkaar uitgespeeld. Dat gebeurt wel in het wesp-model. Daarin wordt ten onrechte gesuggereerd dat de oudtestamentische voorbeeldfunctie van Israël in Gods heilsplan aan het Joodse volk en het land van Israël aanspraak geeft op een blijvende uitzonderlijke positie van Israël in Gods heilsplan en in de wereld. Maar Gods handelen met Israël en Zijn handelen met de wereld staan niet los van elkaar als concurrenten. Ze strijden niet om particuliere bijzonderheid of exclusiviteit. Ze sluiten elkaar niet uit. Gods bijzondere onverklaarbare liefde voor de door satan bezette wereld wordt geëtaleerd in Zijn bijzondere liefde en trouw voor Israël en na de terugkeer uit de ballingschap voor het Joodse volk. De climax van die grote liefde is Jezus Christus. De werkelijkheid van de vleesgeworden Zoon van God heft de oudtestamentische voorbeeldfunctie van Israël op. Het einde van Israëls instrumentele en uitzonderlijke demonstratie-functie in Gods universele heilsplan, als resultaat van het vervullende werk van Christus, wordt pijnlijk getoond in het jaar 70 als stad en tempel worden verwoest. Een wrede en tragische gebeurtenis. God gebruikte het Romeinse Rijk om het einde van de oudtestamentische modus van Israël te markeren.¹² Maar de verwoesting van Jeruzalem en de gedwongen diaspora heffen Gods liefde voor Israël en de Joden niet op. Die is even groot en wonderlijk als Zijn liefde voor alle volken, waaruit Hij Zijn Gemeente of Kerk bijeenbrengt.

Vervulling en belofte

Het trechter-model geeft uitdrukking aan de overtuiging dat in Christus de oudtestamentische roeping van Israël of het Joodse volk is afgerond. Met nadruk moet worden gezegd dat die overtuiging niet inhoudt dat God hen meer dan enig ander volk wilde straffen voor een specifieke ongehoorzaamheid of voor een bijzondere medeplichtigheid aan de kruisdood van Christus. Wij menen dat de mensheid als zodanig, inclusief elk volk en elk mens, verantwoordelijk is voor de schuld van de zonde waarvoor het verzoenende lijden en sterven van Jezus nodig was en dat de mensheid daarom collectief en individueel de schuld draagt van Zijn kruisdood. Die schuld is even universeel en persoonlijk als de universele en persoonlijke geldigheid van de door kruis en opstanding verworven kwijtschelding, verzoening en verlossing. De oproep tot geloof in dat heilswerk van Christus geldt voor het Joodse volk niet minder en niet meer dan voor enig ander volk. In het heilsplan van God in Christus bestaan er voor de volken geen ongelijkwaardige posities. In die zin zijn de verschillen opgeheven. Daarmee wordt in het trechter-model aan het Joodse volk niets extra's ontfond of geschonken. Het door Christus volbrachte werk neemt de uitzonderlijke oudtestamentische positie van Israël in zich op en maakt die positie overbodig. Tegelijk betekent de vervulling en daarmee de afronding van Israëls oudtestamentische voorbeeldfunctie dat in Christus voor Israël ofwel het Joodse volk evenveel bijzonder rijke beloften gelden als voor alle volken.

¹² Dat is de conclusie van: Philip Mauro, *De zeventig weken en de grote verdrukking: Een studie over de laatste visioenen van Daniël en de rede van de Heere Jezus op de Olijfberg over de toekomstige dingen*, Bc-Bs, 2022 [<https://www.boekscout.nl/shop2/boek.php?bid=13782>]

Misbruiken van Gods verkiezing

Helaas voldoet dit principiële uitgangspunt niet om mede-christenen, die een blijvende specifieke religieuze Israëlverwachting koesteren, tevreden te stellen, laat staan te overtuigen. Wat wij hebben beschreven als het trechter-model zien zij als een verwerpelijke uiting van vervangingstheologie, of erger, als een signaal van (potentieel) antisemitisme of Jodenhaat. Niets is echter minder waar. Want juist het meestal door hen aangehangen wesp-model verklaart hun ongegronde visie op Israël en de oorsprong en de aard van het antisemitisme. Het wesp-model is in staat om te leiden tot een interpretatie van de Bijbel waarin Kerk, theologie en persoonlijk geloof afhankelijk worden van uitzonderlijke verwachtingen voor en van Israël of het Joodse volk. De uitzonderlijk geachte positie en toekomst van en voor etnisch Israël oefent vaak bewust of onbewust druk uit op Christus als centrum van de Schrift. Er komt daardoor ruimte voor een verschuiving van de geestelijke bedoeling die God in Christus met mens en wereld heeft naar een materialistische invulling met claims en verwachtingen van nationalistische en etnische aard. Voorboden van deze verschuiving in perspectief vertonen zich al in het verloop van de volksgeschiedenis van Israël. Veel in die geschiedenis wordt immers gekarakteriseerd door het misbruiken van de hoge roeping om een heilig priestervolk te zijn dat de wereld bekend zou maken met de Naam en het werk van God. We zien namelijk dat meestal een meerderheid van het volk de door God gegeven positie voor het karretje gingen spannen van eigen nationalistische en religieuze doelen.

Tegelijk zien we dat velen Hem oprecht hebben liefgehad en gediend. De Psalmen zingen daarvan. Ook in de meest donkere tijden van afval kwam het voor dat God zeven duizend overliet 'die de knieën niet hebben gebogen voor de Baäl'(1 Kon. 19:18). Voor, tijdens en na de ballingschap bleven de Bijbelprofeten oproepen tot terugkeer. Bij de komst van Jezus blijkt dat Hij wordt herkend en geëerd als Messias door trouwe gelovigen als Anna, Simeon, en de herders. Massale belangstelling voor de prediking van de heraut Johannes de Doper plaveit de weg voor velen die bij Jezus hun geestelijke dorst willen lessen en door Hem geholpen willen worden tegen demonen en ziekte. Dat Hij werd afgewezen door de (meeste) Joodse leiders mag de ogen niet doen sluiten voor de velen, die in overeenstemming met de ware vromen van het Oude Testament, Hem lief kregen en uiteindelijk Hem gingen erkennen als de beloofde Zoon van David en de Heiland van de wereld.

Echter, bij de meerderheid van oudtestamentisch Israël en later het Joodse volk is er geen sprake van aansluiting bij de liefdevolle vroomheid en Godsvrees, laat staan dat die nieuwtestamentisch zou leiden tot het omarmen van Messias Jezus. Tegen Gods bedoeling met hen in ontwikkelden zij, in navolging van andere volken, een zelfverheffend nationalisme dat gericht was op het behouden van eigen zelfstandigheid, ras en status. De scheuring van het rijk na Salomo had een waarschuwing moeten zijn dat het die kant niet uit moest. Maar die pijnlijke scheiding tussen de 2 en de 10 stammen weerhield hen niet van de mening dat God vanwege hun kwaliteiten voor hen een positie had weggelegd, uitzonderlijker en hoger dan die van andere volken, en dat zij zouden heersen over de volken. Deze raciale en nationalistische trots is de Israëlieten duur komen te staan. Ze kwamen in botsing met grote wereldrijken, die deze houding van kleine naties niet accepteerden. Het gevolg was onderwerping en ballingschappen, eerst door de Assyriërs, later door de Babyloniërs en de hen opvolgende rijken. Het Joodse volk kwam als politieke entiteit tenslotte fataal in aanvaring met een van de grootste wereldmachten die ooit hebben bestaan, het Imperium Romanum, ofwel het Romeinse keizerrijk. De Romeinen duldden geen volken als het Joodse volk naast zich met eigen nationalistische aanspraken, laat staan met de claim dat Israël eens zou worden hersteld als macht die onder God de wereld zou beheersen. Opstanden in 66-73 en 132-136 werden bloedig neergeslagen en maakten een eind

aan het Joodse volksbestaan in Kanaän. Jeruzalem en de tempel werden verwoest; de Joden werden gedeporteerd en kwamen ook terecht in de landen waarnaar velen van de andere stammen al waren verspreid.

Racisme

De Joodse claim van nationaal herstel van Israël bleef echter in de diaspora bestaan. Dat vormde een bijzondere uitdaging voor het Romeinse Rijk toen het christelijk werd. Nadat keizer Constantijn in 313 door het Edict van Milaan aan christenen vrijheid schonk ontwikkelde het christendom zich tot staatsgodsdienst en groeide in het Romeinse Rijk de behoefte aan een eigen Bijbelse identiteit. Daarin speelde de overheersende politiek-religieuze ambitie verbeeld door het wesp-model een belangrijke rol. Echter, met dit verschil dat niet de etnische nakomelingen van het oudtestamentische Israël of het Joodse volk voortaan die rol zouden gaan vervullen. Zij waren immers uitgespeeld. Het na-Constantijnse Romeinse Rijk zag zichzelf als geroepen om het Bijbelse Israël te vervangen. Het sentiment van 'Wij zijn Israël' werd populair in de Westerse wereld.¹³

Na de val van het Romeinse Rijk in het Westen werd dat afgeleide Israël-bewustzijn overgenomen door het Frankische Rijk, het Duitse Rijk ('Das heilige Römische Reich deutscher Nation') en de vroege natiestaten van West Europa, zoals Engeland en Nederland. Het 'wij-zijn-Israël-sentiment' was niet alleen politiek maar ook theologisch van aard en drong door in Kerk en persoonlijk geloof. Het werd geleidelijk ingebed in een algemener gevoel van Westerse blanke superioriteit. De Westerse wereld vanaf Constantijn zag zichzelf als een politiek-religieus 'corpus christianum' van eenheid van Staat en Kerk als het nieuwe Israël. Dat uitte zich noodzakelijkerwijs op twee manieren: het verheffen van het eigen volk en het vernederen van andere volken. Wat dat laatste betreft, heeft het 'corpus christianum' een droevige reputatie in de omgang met de eigen Joodse minderheid. In het Moderne Tijdperk van Europa schikten zich gedwongen steeds meer volken in alle continenten onder de macht van de koloniale imperia van het Westen. Naarmate dat vorderde, versterkten zich de voorboden van wat vanaf de negentiende-eeuwse evolutionaire rassen-theorieën van Darwin en anderen werd aangeduid als het verschijnsel van racisme.

Het racisme in de vanouds 'christelijke' Westerse wereld heeft zich op verschillende manieren geuit. Imperialisme, kolonialisme en extreem nationalisme traden op als bondgenoten ervan. De 'eigen blanke' continenten van Europa en Amerika worden soms met een racistische connotatie aangeduid als de 'boreale wereld'. In die gebieden zelf en in de landen van andere continenten is de bodem doordrenkt van bloed door vele Westerse pogingen om volken te onderwerpen, uit te roeien of tot slavernij te brengen. De Holocaust is wellicht het meest afschrikwekkende voorbeeld, maar wie de geschiedenis kent, weet van genocidale misdaden tegen vele volken. Het neerkijken op een ander ras of andere rassen en het opzien naar een bepaald volk of ras heeft zich in de Westerse geschiedenis vermengd met het Christendom. De onbijbelse gedachte dat een bepaald ras of volk een exclusieve 'goddelijke roeping' zou bezitten, plaatst andere rassen of volken lager op de ladder van Gods veronderstelde voorkeuren of prioriteiten. Dit lijkt op sociaal-Darwinisme in een christelijk jasje. De schade die deze dwaling heeft aangericht, is naar mijn overtuiging een belangrijke oorzaak van de terugval van kerk en geloof in het Westen. Ik herhaal dat wie als christen met de verlossende boodschap van Jezus Christus zijn of haar multiculturele wereld wil tegemoet treden, zich door Hem moet laten

¹³ Voor een uitgebreidere schets van de 'wij-zijn-Israël'-gedachte, zie mijn *Israëlvisies in beweging*, p. 113-117.

genezen van elke vorm van racisme. Een Nederlandse predikant zegt daarover optimistisch en met instemming van zijn Malawische echtgenote: ‘Racisme is aangeleerd. Als racisme een begin heeft, dan heeft het ook een einde. Het overleeft Jezus niet.’¹⁴ Racisme past niet bij geloof in Jezus. Als christenen het racisme altijd hadden afgekeurd, was de geschiedenis van het Westen anders gelopen. Dat geldt niet alleen voor racisme in het algemeen maar ook voor de bijzondere vormen ervan.

Antisemitisme en filosemitisme

Kenmerkend ervoor ontstonden binnen dit Westerse racisme als vanzelf allerlei rassentheorieën over het Joodse volk. Ten eerste leidde dit tot de ideologie van antisemitisme. Daardoor vond men bevestiging van de al sinds het Romeinse Rijk bestaande afkeer van de Joden, die met hun herstelverwachtingen de Westerse machten naar de kroon leken te steken, als een soort van vijfde colonne. Dat anti-Joodse sentimenten zich ook nestelden in theologie en Kerk veranderde niet wezenlijk door de Reformatie. Na de Reformatie ontstond echter wel, met name in piëtistische stromingen binnen het Protestantisme, een tegenbeweging, namelijk die van het filosemitisme. Zij uitte zich in een speciale liefde voor Israël of het Joodse volk vanwege de vermeende uitzonderlijke zegenrijke toekomst die dat volk te wachten zou staan en de verwachting dat daaraan een grote zegen voor de Kerk verbonden zou zijn.

Jodenhaat en doorgeschoten liefde voor de Joden zijn producten van Westerse raciale antipathieën en sympathieën. Ze zijn elkaars tegenbeelden, of twee kanten van dezelfde munt. Beide komen voort uit hetzelfde raciale denken in de Westerse blanke vanouds ‘christelijke’ cultuur, wellicht omdat de ‘blanke’ Joodse medemens altijd in de buurt was. Ze roepen elkaar op. Antisemitisme komt soms voort uit teleurgesteld filosemitisme en filosemitisme is soms het product van schaamte vanwege een antisemitisch verleden. Beide zijn overspannen sentimenten ten aanzien van Israël of het Joodse volk. Ik duid die verschijnselen samen aan met de term ‘Israëlisme’ en versta ze als aan elkaar verwante pogingen om Israël los te pellen uit de samenbindende liefde en trouw van God, zoals die geldt voor alle volken zonder onderscheid. Israël wordt buiten de naties gezet omdat God niet meer van ze houdt, of Israël staat los van de naties omdat God ze uitzonderlijk liefheeft. Die loskoppeling is fataal, want zij leidt onvermijdelijk tot een karikatuur die elke andere visie op Israël bij voorbaat verdacht maakt. Die complexe religieuze theorie van het ‘Israëlisme’ heeft zich naar twee schijnbaar tegengestelde kanten geuit: het in Gods heilsplan verlagen of het verhogen van het Joodse volk ten opzichte van andere volken. Óf de volken vervangen het geminachte Israël. Óf Israël wordt verheven boven de volken. Als typerende aspect ervan illustreert het Israëlisme dat het Westerse racisme ten diepste (ook) religieus van aard is. De octopus van het Israëlisme vertegenwoordigt echter een religiositeit die geen steun vindt in de openbaring van God. De Schrift laat vanuit Christus juist gelijkwaardigheid van alle volken zien en eenheid van alle uit hen samengebrachte gelovigen (Gal. 3:28; Ef. 2:11-14).

Conclusie

Het wesp-model geeft geen correct beeld van de Bijbelse boodschap. Het is in ieder geval (evenals het zandloper-model) vatbaar voor verkeerd gebruik. Het is geneigd om, in de afwisseling van haten en dwepen, een doorgeschoten focus op Israël te faciliteren, met als gevolg een ontwrichte Bijbelvisie, die ten koste gaat van de universele gerichtheid en het

¹⁴ Interview met Folkert de Jong en Thandi de Jong-Soko, ‘Wie geworteld is, kan er beter tegen als mensen iets tegen je afkomst hebben’, in: *De Nieuwe Koers*, 2020-2 (maart), p. 15.

christocentrische hoofdaccent van de Schriften. Samen met het Israëlitisme, kan dat hermeneutische uitgangspunt (geleidelijk) het zicht verduisteren op de in Christus bestaande gelijkwaardigheid van de volken en de eenheid van christenen in Zijn Lichaam, de Kerk.

Het trechter-model is geschikter om ons die gelijkwaardigheid tussen Israël en de volken en de eenheid van christenen te laten ontwaren. Juist vanwege die fundamentele gelijkwaardigheid en eenheid helpt het model ons om in te zien dat antisemitisme en filosemitisme uit dezelfde racistische bron voortkomen. Die ideologieën zijn in staat gebleken om elkaar op te roepen. Beide zijn schadelijk voor Joden en niet-Joden. Het belangrijkste is dat het trechter-model ons helpt om beter te begrijpen waarom Christus, God de Zoon, altijd de unieke centrale plaats moet innemen in Kerk, theologie en persoonlijk geloof. Het belang van Israël of het Joodse volk en de belangen van alle andere volken worden het meeste gerespecteerd en gediend als zij zich onderwerpen aan de regering van Koning Jezus. Waar dat wordt verstaan, ontstaat meer zicht op het geheim van de grootheid van God en Zijn liefde en trouw voor de wereld (Joh. 3:16-21; 17:21-23; Ef. 3:6-11).

Tenslotte, het beeld van de wijde opening van een trechter is te beperkt voor dit eindeloos wijdsere perspectief. Het Bijbelse beeld van een bron en een rivier dringt zich hier op. Vanuit de troon van God en het Lam stroomt, als beeld van de Heilige Geest, een rivier van levensmakend water over de nieuwe aarde (Op. 22:1). De Samaritaanse vrouw mocht van Jezus al in een vergezicht vernemen over de functie van dat levende water van Gods Geest. Het wordt ontvangen door ieder die in Hem gelooft. Vervolgens vormt het in elke gelovige die deelneemt in de missie van Jezus, naar naasten dichtbij en veraf,¹⁵ een bron, ‘die opwelt tot in het eeuwige leven’ (Joh. 4:6-15; 7:38). Jezus blijft de centrale Bron. Wat een onovertrefbaar, veelbelovend missionair perspectief voor Jood en niet-Jood!

Dr. Steven Paas (1942) publiceerde over het verschijnsel van het ‘Israëlitisme’ in de interpretatie van Bijbelse profetieën, over Europese en Afrikaanse kerkgeschiedenis en zending, en over de lexicografie van het Chichewa, een veel gesproken taal in Centraal-Afrika.

¹⁵ Steven Paas, *Westerse christenen met hun burens onderweg: Deelnemers aan de missie van Jezus, dichtbij en veraf* (Bc-BS, aug. 2020). <https://www.boekscout.nl/shop2/boek.php?bid=11011>